

VILNIUS UNIVERSITY

INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Saulius

VASILIAUSKAS

**Young Writers in the Soviet Literary Field:
The Role of Institutional Structures**

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,

Philology (H 004)

VILNIUS 2021

This dissertation was written between 2015 and 2020 at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. The research was supported by Research Council of Lithuania and Education Exchanges Support Foundation.

Academic supervisors:

Dr. Loreta Jakonytė-Kvedarienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004). From 9 October 2015 to 14 September 2016.

Dr. Rimantas Kmita (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004). From 15 October 2016 to 30 September 2020.

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairwoman – **Assoc. Prof. Dr. Audinga Tikuišienė** (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

Members:

Dr. Elena Baliutytė-Riliškienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004);

Prof. Dr. Dalia Kuizinienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology – H 004);

Prof. Dr. Dalia Satkauskytė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology – H 004);

Assoc. Prof. Dr. Aurimas Švedas (Vilniaus University, Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archaeology – H 005).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 1 p.m. on 16 September 2021 in the Conference Room of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. Address: Antakalnio st. 6, Vilnius, Lithuania, Tel. +370 5 2621943; e-mail: direk@liti.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, as well as on the website of Vilnius University: <http://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIAUS UNIVERSITETAS

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAĖOS INSTITUTAS

Saulius

VASILIAUSKAS

**Jaunieji rašytojai sovietmečio literatūros lauke:
institucinių darinių vaidmuo**

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
filologija (H 004)

VILNIUS 2021

Disertacija rengta 2015–2020 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba ir Švietimo mainų paramos fondas.

Moksliniai vadovai:

dr. Loreta Jakonytė-Kvedarienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004). Nuo 2015-10-09 iki 2016-10-14.

dr. Rimantas Kmita (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004). Nuo 2016-10-15 iki 2020-09-30.

Gynimo taryba:

Pirmininkė – **doc. dr. Audinga Tikuišienė** (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Nariai:

dr. Elena Baliutytė-Riliškienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004);

prof. dr. Dalia Kuizininė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004);

prof. dr. Dalia Satkauskytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004);

doc. dr. Aurimas Švedas (Vilniaus universitetas, Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2021 m. rugsėjo mėn. 16 d. 13 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Centrinį rūmų 1 aukšto salėje. Adresas: Antakalnio g. 6, Vilnius, Lietuva, tel. + 370 5 2621943; el. paštas: direk@liti.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose bei Vilniaus universiteto interneto svetainėje adresu: <http://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

The Object of the Dissertation

The start of a writer's career, which typically entails the processes of debuting, being initiated and establishing (or not establishing) oneself in the literary field, has always been affected by various sociocultural circumstances. However, during the Soviet era, these complicated processes presented specific challenges. The cultural field of that time was based on institutional control, and literature (or any other form of art) was regulated by state institutions, founded specifically for that purpose, and meticulously supervised by the apparatus of political censorship (Glavlit, the Central Committee of the Lithuanian Communist Party and the KGB). Upon wishing to participate in official cultural and literary life, writers were forced to become members of creative institutions.

From the very start of the Soviet period, the authorities paid particular attention to the control and 'education' of the new generation of writers by organizing conventions for beginner authors, establishing literary circles and young writers' sections (the latter only in the big cities) at schools, universities and in editorial departments, and initiating writing competitions, as well as camps for newcomers. In addition, in 1948, a special supervisory institution – the Commission for Work with Young Writers – began its work. First and foremost, young writers were thought to be 'workers of the ideological front', obligated to 'fight for the education of young people in the Communist spirit'¹.

In the present dissertation, the procedure active in Soviet Lithuania aimed at controlling young writers and their entry into the literary field, is called *the institutional network of young writers' (self)education*, where 'education' relates to the fact that the Soviet system aspired to create an 'army' of loyal writers, and 'self' signifies the situations, where, instead of obeying the orders of the system,

¹ The First National Assembly of Beginner Writers of the Lithuanian Soviet Socialist Republic, 25-27 November 1948: LALA, F. 34, ap. 1, b. 54.

beginning writers searched for ways to bend the aforementioned network towards more authentic creative endeavours.

In order to gain a more comprehensive understanding of the network's framework and the varied practices of writers therein, the dissertation focuses on the cultural and literary activities of its significant segment, i.e. institutional structures. Here, *institutional structures* are understood as literary circles/groups that operated during the Soviet era in literary and scientific institutions (e.g. the Writers' Union of the LSSR and schools of higher education) and brought young writers together. Even though literary circles at schools and in newspaper editorial departments could be deemed to be such structures as well, the dissertation concentrates on the young writers' sections that harboured the majority of writers (as well as critics and translators), who later on established themselves in literary history (or were excluded from it), and in literary circles that operated at higher education institutions, primarily the one at Vilnius University, presumably due to it being the most significant and best representation of such gatherings. Institutional structures are assessed as collective participants in the literary field, acting in close collaboration with the sociocultural medium and specific conditions of the literary field, but not totally subordinate to the latter.

The category of *young writers* is defined as a specific group of participants in the literary field², whose members can be identified based on the relative criteria of age (the symbolic limit prevalent in the Soviet era was up to 35 years³), a lack of literary experience and the still ongoing development of an individual writing style. However, as the young writers' sections of the Soviet era embraced a number of

² According to Loreta Jakonytė, young writers in pre-Soviet Lithuania had already been perceived as a separate group, but 'occupation brought about an exclusive focus on debutants and a wish to control and educate them, by applying the same forms of supervision practiced in the Soviet Union.' – Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 115.

³ This age limit was applied to the First Book competition, organized by the Lithuanian Writers' Union Publishing House, until 2020.

older writers as well, here the concept of *young writers* is given a double meaning: from the historical perspective, they are seen as a separate group of creators, distinguished in the Soviet discourse, whose formation and control received significant attention from the Communist Party; whereas, from the sociological point of view, they are viewed as creators attempting to integrate into the literary field and occupy beneficial positions there.

In an effort to understand the way the self(education) network of young writers functioned during the Soviet era, the dissertation touches upon the following contextual themes: the ideological control of youth as a specific social group, and the anthology of work by beginner writers *Jaunieji* (1948-1960), which – even though important during the formation of the young writers’ institutional network – has yet to be extensively discussed.

From the chronological standpoint, the thesis covers the period from the immediate post-war years, when the institutional structures were formed, to the end of the 1980s, when they were gradually dismantled.

The Problem, Aim and Objectives of the Dissertation

For the Soviet regime, it was easier to exert ideological control over creators, conjoined via a special institutional self(education) network, than over single authors. Institutions presented an opportunity to apply ideological pressure, select and regulate beginner authors (based on their positions, attitudes, output and loyalty to the regime), by making decisions as to who should occupy higher or lower positions in the literary field, or, in some cases, be banished from official literary life.

In the Soviet Empire, an individual’s membership of a social collective could not be openly questioned. Such constantly accentuated and promoted traits as sociability and ideologically suitable initiative were deemed valuable in the literary field as well. Official positions in institutions, even if insignificant from first glance

(e.g. chairman of a young writers' section) could increase one's symbolic capital, be a source of privileges (e.g. an opportunity to apply for a flat) and help advance one's literary career (e.g. become a motive for admittance to the Writers' Union of the LSSR). As an alternative to official literary life, various informal groups, bohemian circles of artists and intellectuals meeting in flats and cafes, came to life. Nonetheless, compared to the active participants, it was harder for passive writers, who did not take part in the institutional network, to seek higher positions (the active ones occupying significant positions⁴ could assist and intercede on behalf of the 'passive' ones). Based on memoirs from that period, it can be stated that, despite conflicting assessments, formal positions in institutional structures were important to some of the participants.

In Soviet Lithuania, there were no substantial traditions to self-publish one's fiction. Authors had to start their career paths at the State Fiction Publishing House (renamed Vaga in 1964) that monopolized the field. Early texts along with manuscripts of first books were discussed in literary circles and analysed in young writers' sections, where favourable evaluation could open doors to the above-mentioned publishing house.

Taking into account the contradictory testimonies of contemporaries and the logic of Soviet literary life, based on institutional and ideological control, it is problematic to determine how the network founded on the same logic functioned in practice, what methods were used and at what speed official directives on the education of young writers were transferred into the literary field

⁴ In part, this level of activity can be associated with memberships in political organizations (e.g. the Young Communist League or the Communist Party) and the concomitant opportunities (e.g. in Vaidotas Daunys's case, it was the possibility to propose and publish the annual anthology *Veidai* and become its editor). Nevertheless, due to the large research sample and the difficulty of collecting materials, related to people's political affiliations, their activities as KGB informants, etc. (as these topics may be glossed over or reconstructed in a more favourable light in conversations and memoirs), this matter is only briefly touched upon in the dissertation.

during the different periods of the Soviet era.⁵ Because of this, the following **problematic questions** are discussed in this dissertation: how did the institutions that united young writers – the literary circles at universities and the young writers’ sections supervised by the Writers’ Union – operate in the literary field and what positions did they occupy in it? What was the relationship between the circles and the sections in the hierarchy of the above-mentioned institutional network? How did the hierarchies function inside the institutional structures? What means were used to regulate, observe and control the activities of these structures? What was the extent of more informal and politically unregulated (or not successfully regulated) processes inside of them? What mark did this network leave in the self-consciousness of (future) writers, and which aspects do they emphasise when evaluating their experience of participating in such structures in retrospect?

Based on the aforementioned questions, the **aim** of the dissertation is formulated as follows: to depict the historical development of the literary life of the institutional structures that united young writers (i.e. the young writers’ sections and the significant university circles) and to determine their role in the Lithuanian literary field during the Soviet era.

In order to achieve this aim, the following **objectives** are established:

1. To collect and systemise a corpus of empirical materials necessary for research of this type, supplemented by specially prepared semi-structured interviews and correspondence with the participants in the Soviet literary field (in addition, to publish prepared conversations in the

⁵ Typically, the following periods are distinguished: Stalinism, the Thaw, Stagnation, and the Revival. From the literary field’s standpoint, they are more extensively discussed in the collective monograph *Lithuanian Literature of the Soviet Period: Phenomena and Concepts* (2019, p. 19–94).

- cultural press and include them in the appendices to this dissertation);
2. To apply Pierre Bourdieu's artistic field theory to the research of Soviet literature, by focusing on the problems of debuting in the field and the practices inside the institutional structures;
 3. Based on the materials collected, to recreate the history of the cultural and literary activities of the institutional structures that united young writers during the Soviet era, while paying attention to the following aspects:
 - the level of activity of the structures and their forms during the different periods of the Soviet era;
 - the hierarchy present inside the structures;
 - the interrelations among the structures and their relations with the Writers' Union of the LSSR;
 - the attitudes of the leaders of the structures and their impact on the activities of the structures;
 - the privileges and possibilities presented by the structures;
 - influential participants in the field;
 - aspects of gender (how evaluations of male and female writers may have differed inside the structures);
 - the cases of those who left the field or were pushed out of it;
 4. To assess the changes in the relationship between ideological control and creative activities inside the structures, i.e. the relationship between official requirements and actual practices.

It is important to note that, instead of concentrating on political issues (relations with the system, affiliations with the party and so on), this dissertation focuses first and foremost on the creative and social

implications of the activities of the structures and the impact they had on the participants.

Statements to Be Defended:

1. Even though the institutional (self)education network of young writers, a significant segment of which was made up of institutional structures, had been established in the Soviet era as a means to promote a certain ideology, but from about the end of the 1950s, its participants started paying increasingly more attention to text aesthetics and artistic but not 'ideological' (self)education, as had been originally intended in creating this network;
2. Founded in the Soviet era, the young writers' sections in Vilnius, Kaunas, Klaipėda and Šiauliai had virtually identical activity goals and the same structure (a chairman, a board and regulations), but their practices and significance in the field were different. The Vilnius young writers' section had the biggest effect on the field, whereas the Kaunas and Klaipėda ones were somewhat less influential. Šiauliai and Panevėžys had their sections as well, but their activities were episodic and they did not play a significant role in the Soviet literary field (due to a lack of prominent personalities and the fact that, instead of focusing on aesthetic education, the majority of the members prioritized socialising and co-existence as the main purposes of participation);
3. In terms of academic literary circles, the one that operated at Vilnius University played the most significant role in the field, as, in comparison with the sections, it was a less institutionalised, less politicised and more informal space for young writers to gather;
4. There were two main methods the institutional structures – collective participants in the field – used to regulate the pace of young writers' debuting and being initiated into the literary

- field: 1) from the institutional standpoint, they could promote or hinder membership in the Writers' Union of the LSSR (by 'freezing' membership in the section or allowing movement higher up in the institutional hierarchy); 2) from the sociological perspective, participation in their activities allowed the accumulation of symbolic, cultural and social capital, as well as helping legitimise the identities of participants – writers and critics – in the field and propel or slow down their movement towards the centre of the field;
5. In order to occupy a more prominent position in the inner hierarchy of the institutional structures (in other words, to accumulate more symbolic and social capital), newcomers were obligated to earn the recognition of the old guard, i.e. participants who held more authority to pronounce on what 'good literature' was;
 6. According to the relationship with the condition of the field during specific historical moments, its participants can be categorised into supporters of the orthodoxy or heterodoxy, the former trying to preserve the existing order, and the latter determined to change it along with the *nomos* of the field;
 7. The practices in the institutional structures partly regulated (increased or decreased) the participants' *illusio*, i.e. the belief in the meaningfulness of the literary field and participation in the latter. The lack of *illusio* or its sudden disintegration acted as one of the motives to exit the literary field.

The Methodology and the Sources of the Research

In its essence, the present dissertation is primarily a work of **literary history**, focusing on one of the segments of literary life in Lithuania during the Soviet era – the formation and development of the institutional structures that connected young writers. In an attempt to create a more detailed image of an object that has not previously

been studied, various methods characteristic to this type of research are applied in this dissertation: descriptive, analytical, comparative, synthesis and source analysis. In the practical part of the dissertation, by classifying and synthesising the ample empirical material, the history of the institutional structures is reconstructed from the **geographical-chronological** and **problematic** perspectives.

Despite the fact that, taking the contemporary tendencies of the Lithuanian literary research into account, the **descriptive** method, dominant in the third part of the dissertation and which may be seen as ‘dated’, allows coverage of a large portion of history the recreation of a model of the young writers’ institutional network and a description of the dominant practices in it (the material as presented may generate potential questions for future research).

Furthermore, the methodology pertaining to the sociology of literature, most importantly the **literary field** theory of the sociologist **Pierre Bourdieu**, assists in creating a greater distance from the empirical data and helps to formulate problems analysed in the dissertation. Instead of seeing the history of literature as a definitive, fully formed and canonized totality, the *thinking tools*, proposed by Bourdieu, encourage a view of literary history as a possibility-filled space changing in time, and allow investigation not only of the ‘main players’ established in the field, but also of the multifaceted circumstances of establishment or non-establishment, by additionally including the creative trajectories of those authors who kept their distance or were pushed into the fringes.

In the dissertation, the structure of the literary field, borrowed from Bourdieu’s theory and applied to the specific characteristics of the Soviet period, is relevant in attempting to comprehend the institutional structures and the processes of their participants’ activities, debuts and integration into the field (for instance, in terms of how individual *habitus* of participants correlate with the rules and norms prevalent in the field; how the symbolic capital can be acquired and how it circulates in such structures; whether participation in such structures affects belief in the meaningfulness of the field and the

activities in it – the *illusio* – and so on). In the dissertation, based on the ideas proposed by Bourdieu, the Soviet literary field is approached as a unique and heteronomous field model, where the power to legitimise creative works was held by political subjects, and the level of autonomy was restricted by censorship. Thus, its participants, who wished to occupy more significant positions, had to follow two sets of rules and find a balance between political and aesthetic criteria in evaluating literature.

For the purpose of collecting valuable data (regarding social relations, hierarchies, institutions and debut strategies) that may soon disappear into oblivion, in the thesis, the method of **oral history** is applied via semi-structured interviews with writers, publishers and other participants of the Soviet literary field. Instead of focusing on facts (though sometimes helping to clarify them), this type of interview examines interpersonal relationships, positions, evaluations and various circumstances of entering, establishing or failing to establish oneself in the convoluted literary field. Thus, the results obtained by using the oral history method encourage to take into consideration the informant's self-perception as well, i.e. how they represent certain biographical moments, what they think about their own/their peers' choices, achievements and/or unfulfilled expectations of that time and why.

The selection of the interviewees was influenced by a wish to cover different periods and types of positions in the literary field, and also subjective circumstances/possibilities (depending on who agreed and were able to share their memories related to the theme of the research). For the research, the following people were interviewed: Leonardas Gutauskas, Tautvyda Marcinkevičiūtė and Gintaras Patackas, Arvydas Valionis, Donaldas Kajokas, Algimantas Mikuta, Virginijus Gasiliūnas, Vidas Morkūnas, Gediminas Jankus and Edmundas Janušaitis, Janina Riškutė, Danutė Kalinauskaitė, Vytautas Martinkus, Neringa Pranckevičiūtė-Lūžienė, and Vidmantas Valiušaitis. It is important to note that one of the goals of the research was to talk not only to well-established authors, but also to those who

in total (or at least in part – as writers) removed themselves from the literary field (in trying to look for these particular writers, the so-called snowball method has been used). Furthermore, more wide-ranging conversations took place with Tomas Venclova, Saulius Tomas Kondrotas and Kęstutis Navakas, but they do not entirely fit the oral history framework (as the questions were sent and answered via email). In an attempt to fill the remaining gaps, some of other writers, critics and literary scholars that had taken part in the Soviet literary field, were interviewed by letter (the correspondence generated various testimonies of the past and provided a collection of additional sources, i.e. letters, transcripts, etc.). Communication took place with Henrikas Bakanas, Audronė Bieliauskaitė-Gečiauskienė, Liutauras Degėsis, Ineza Juzefa Janonė, Ramutė Belickaitė-Prapiestienė, Jonas Daniliauskas, Valdas Daškevičius, Alfredas Guščius, Irena Gansiniauskaitė-Gudavičienė, Aušra Jurgutienė, Jonas Kalinauskas, Anita Kapočiūtė, Julius Keleras, Stasys Lipskis, Aldona Puišytė, Rolandas Rastauskas, Kazys Saja, Jūratė Sprindytė, Valentinas Sventickas, and Violeta Šoblinskaitė.

The sources used in the dissertation may be grouped into the four following categories:

1. Archival documents (various protocols, verbatim reports, personal files, and so on);
2. Recollections, ego-documents⁶;
3. Press publications (in newspapers, magazines and almanacs);
4. Specially prepared semi-structured interviews.

⁶ Memoir sources can be divided into two groups, the first being the texts, written in the Soviet period (diaries and letters), and the second encompassing recollections and autobiographies, published after Lithuania regained its independence.

The Structure of the Dissertation

The present dissertation is composed of an introduction, three chapters, conclusions, appendices and a bibliography.

In the theoretical part of the thesis, the conception of a literary institution is briefly presented and the problems of oral history methodology are discussed. Meanwhile, the most comprehensive section of the theoretical part is dedicated to an investigation of Pierre Bourdieu's theory and the possibilities of applying (or adapting) it in assessing the Soviet literary field and its institutions. The assumption is made here that Bourdieu's ideas that originated in French culture and took root there first should be reconsidered in an attempt to transfer them into the context of other countries, regions and cultures⁷.

At the beginning of the second part of the dissertation, aimed primarily at discussing and understanding the relevant context of the dissertation, the role of the youth as a separate social group in the Soviet era is examined, and the regime's propaganda and control processes targeting this group are reviewed. In the second sub-chapter, the structure of the institutional network of young writers' (self)education and its formation at the beginning of the Soviet period are considered. The third sub-chapter is devoted to the young writers' annual anthology *Jaunieji* (1948-1960) as an institution that played a part in the (self)integration of young writers into the literary field during the early stages of the Soviet era.

The third and main chapter of the dissertation focuses on describing the institutional structures that brought young writers together: the young writers' sections in Vilnius, Kaunas, Šiauliai and Panevėžys, as well as the literary circles at Vilnius University, the

⁷ This assumption has been repeatedly made in scholarly works, e.g. according to Jakonytė, Bourdieu's model ought to be transformed and applied to literary fields that lack typical market relations (as in the case of the Soviet culture, where the elements of work-pay, 'mass prestige' and others developed pursuant to a unique logic).' – Loreta Jakonytė, 'Pierre Bourdieu's Sociology of Literature', *Literatūra*, 2005, vol. 47, No. 1, p. 70.

Kaunas Polytechnic Institute and the Kaunas Evening Faculty of Vilnius University. In reconstructing the hitherto not yet more minutely described history of the literary life of these structures, the main focus of interest is the problematic aspects defined in the objectives of the dissertation.

The interviews prepared for the dissertation are presented in the appendices.

The Novelty and Relevance of the Dissertation

There are very few works of a similar nature, i.e. oriented towards reconstructing and analysing literary life, in the area of Lithuanian literary research⁸. On one hand, the lack of motivation to conduct such research may stem from the substantial study sample (compared to larger countries, Lithuania does not have many literary scholars, thus, researching a shorter period or a smaller fragment of literary life may seem unreasonable, foreseeing that the remaining parts may be left unexplored) and a lack of potential sources. On the other hand, this direction is partly opposed by the contemporary trends in Lithuanian literary research, oriented towards text analysis. Nevertheless, at least several reasons that show the importance of this type of scholarly work may be distinguished:

⁸ Several examples: Giedrius Viliūnas's work *Literary Life in Independent Lithuania (1918-1940)* (1998), Dalia Jakaitė's monograph *The Šatrija Society in the History of Lithuanian Literature* (2003); Dalia Kuiziniene's study and publication of sources *Lithuanian Literary Life in Western Europe 1945–1950* (2003); the collections of articles *Vilnius Cultural Life. The Significance of Societies 1900-1945* (compiled by A. Lapinskienė 2008), *Vilnius Cultural Life and the Šlapelis Family* (compiled by A. Lapinskienė, J. Paškevičienė, 2019) and *The Lithuanian Literature Department of Vilnius University 1940-2000* (compiled by G. Viliūnas, 2002). Alongside the above, a collection of articles by the Polish literary scholar Tadeusz Bujnicki *Regarding the Žagarai Literary Group in Addition to Other Issues* (2018), which has recently appeared in Lithuanian, is also worthy of mention.

- 1) In order to comprehend the texts themselves better and assess the development of the literary field anew, a multiperspective reconstruction of the former social environment and conditions, in which texts and their authors *were created*, may prove to be beneficial;
- 2) As the number of potential witnesses is rapidly decreasing, any data that has not yet been recorded ought to be promptly collected, in order to reveal differences in the prevailing hierarchy at the time and in its attitudes and stances;
- 3) Taking into account the fact that public discussions about the personalities of the Soviet era tend to be permeated by extremes ('collaborators vs regime opponents'), the creative work that reveals the extent, complexity and multifacetedness of literary life promotes a more critical and deeper view and helps to avoid polarization, based on stereotypes and emotion;
- 4) Such research may inspire a new look at the entrenched canonical assessments of certain writers (as well as their groups and generations).

Even though, the institutional structures (literary circles and young writers' sections) are mentioned not infrequently in separate works and the recollections of contemporaries, neither the history of these structures nor their role in the integration into the Soviet literary field has been thoroughly studied and described.

In Lithuanian literary research tradition, a more established practice entails investigating the generations of writers and groups that had adopted a similar creative approach, by focusing on the analysis of literary texts. The publications that review literary life during the Soviet era tend to emphasise its informal side (bohemia, interactions in flats, and circles of friends)⁹, downplaying its formal, i.e.

⁹ However, according to Jūratė Sprindytė, 'certain youth gatherings of the time which were viewed as brave and romantic (the bohemia of the

institutional, aspect. The practices of the institutional structures (and the experiences accumulated through them) oftentimes are treated as a background or a façade, without elaborating or considering how participation in the latter may have affected the formation of writers, i.e. from their attitudes towards literary activities, aesthetic notions, strategies of positioning oneself and operating in the literary field to the accumulation of symbolic capital and finding a place in the literary field or withdrawing from it.

Comprehensive studies of the field, where the institutional aspect would be prevalent, virtually do not exist in Lithuanian literary research of the Soviet era. The activities of cultural institutions are more often investigated by historians, sociologists and researchers from other artistic fields (the fine arts, photography, etc.). However, the functions of literary institutions in Soviet Lithuania have been examined by Rimantas Kmita¹⁰.

In addition, the relevance of the research is boosted by ego-documents, recollections, diaries, letters and conversations of and by the writers and critics themselves, filled with differing assessments of the practices that took place in the institutional structures (e.g. from Saulius Tomas Kondrotas's 'Almost nothing was worth memorising. Non-ideologized content or discussions did not exist.'¹¹ to

Vilnius and Kaunas old towns, the conscious decision to become outsiders, and the pride of unrecognised young poets), have begun to be assessed a bit more critically from today's standpoint [...] a question arises as to the real depth, freedom, responsibility and talent that were present there'. – Jūratė Sprindytė, 'Stagnation', in: *Lithuanian Literature of the Soviet Period: Phenomena and Concepts*, compiled by A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: ILLF, 2019, p. 71.

¹⁰ See Rimantas Kmita, 'Literary Institutions', in: *Lithuanian Literature of the Soviet Period: Phenomena and Concepts*, compiled by A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: ILLF, 2019, p. 97–123.

¹¹ 'Nowadays I am Happy to Forget Everything': Saulius Vasiliauskas's interview with Saulius Tomas Kondrotas, *Metai*, 2018, No. 1, p. 140.

D. Kalinauskaitė's 'in terms of the training and intellectual level of its members, the sections outshone the Writers' Union'¹²).

Furthermore, the inspiration to choose this object for the dissertation came from the romantic myth of a genius writer, which is still quite prevalent in society and partly in the artistic community as well. This myth oversimplifies the image of a writer, encapsulating or mystifying ('embellishing') the processes of debut and initiation into the literary field and various related social practices.

The present dissertation has been written with the hope of being of service to future researchers, undertaking to analyse the activities of artistic institutions and societies, and help them choose a writer or a group of writers, whose entry into the Soviet Lithuanian literary field and its corresponding dynamics they would like to examine, or possibly even to reconsider the established (canonical) interpretations of the authors' attitudes, creative biographies and strategies of participating in the literary field.

This dissertation may be of relevance not only to literary scholars, but also to those who study Soviet society, its control mechanisms, institutions and the discourse of the youth.

The Most Significant Results and Conclusions of the Thesis

In the institutional (self)education network of young writers, created in Soviet Lithuania, an important role was given to the institutional structures that brought together beginners. The formal, official logic of this network can be defined as follows: a community of young writers was being recruited in all of Lithuania – even in smaller districts – in schools (literary circles and school competitions), editorial departments of newspapers, and sections. During the Stalinist Era, this community was educated according to the principles of social realism, its members taught to glorify (the future) achievements of Communism and depict the new 'faith' in their texts (while avoiding

¹² From a personal conversation with Danutė Kalinauskaitė, 9 January 2020.

flat storylines as much as possible). The first educators of these training sessions were those with seniority, i.e. the writers, literary consultants and editors that had already expressed their loyalty to the regime. In a short while, after acquiring a little cultural and 'ideological' experience, young writers themselves managed to move up the hierarchy of the network, occupying increasingly more significant positions. Due to the fact that the network was based on the interpersonal relationships of the participants in the literary field built through communication, literary collaboration, various youth camps, and trips to Moscow (in order to meet participants of the much wider literary field of the USSR), the interconnectedness of writers, premised on smaller or greater obligations (to participate actively in public literary life, keep to established plans and prepare reports), was supposed to ensure the continuity of the network, whereas the individual 'heresies' of participants were promptly dealt with through sanctions, pressure by the KGB and/or banishment from the centre of the field (e.g. by not allowing employment or residence in Vilnius). The 'army' of beginners, assembled by the network, had to assist in imbuing society with ideology-based values and behavioural norms and guarantee loyalty to the Party as well as a higher tolerance towards the new order. In exchange, they were granted privileges and possibilities to move up the hierarchy of the literary field.

Despite that, the reality did not prove to be as smooth as planned. The institutional (self)education network of young writers, founded in the post-war period, started breaking down and fracturing. There were numerous complaints regarding the inattentiveness of the older writers, the inaction of the institutional structures and their members, tensions among the differing positions and behaviours of young writers. The network started encountering significant problems due to several reasons: 1) some writers avoided participation in the Sovietised literary field, displaying attitudes of resistance, passivity and indifference; 2) the official directives, the purpose of which was to 'educate' young writers, and their scope were at odds with the real possibilities (especially in the provinces, which started experiencing a

lack of prominent personalities). Meanwhile, the participants that occupied significant positions in the field (heads of circles and sections, editors and literary consultants) were not necessarily efficient organisers, communicators or administrators and did not comply with established plans. As a result, the life of some of the institutional structures was lethargic and episodic, e.g. the young writers' sections in Šiauliai and Panevėžys gained official status (granted to structures operating under the supervision of the Writers' Union of the LSSR) and were active for several years only in the 1980s; 3) the progression of the Soviet periods and the changes in the attitudes of the youth, when, during the Thaw, the *factory system* (Kmita), characteristic to totalitarian regimes, and the pathological *state-apparatus* (Bourdieu) of the literary field slowly gave way to more liberal conditions of participation in it (at the same time, the participants were adapting and learning how to *play the game*). As the network bound specific individuals, its control could not be absolute and foresee (let alone determine) the processes in the field: young writers, critics and other field participants used to come to the institutional structures with already formed the personal *habitus* and could make their own decisions, which did not always correspond to the official requirements and sometimes were even in opposition to them.

Despite the aim of the institutional structures – literary circles and young writers' sections – collaborating with each other (by organising events, exchanging publications that would present their activities and creations, visiting one another, etc.), a certain hierarchy prevailed, in the centre of which was Vilnius and the local Vilnius Young Writers' Section, as well as the Literary Circle of Vilnius State University. In this hierarchy, the section occupied a slightly higher position, as its members could join the Writers' Union of the LSSR more easily, while participation in the section's activities guaranteed more privileges (educational trips, benefits and the possibility to apply for a flat) than the university circle which from this perspective was at a greater remove from Litfondas (Lithuanian Literature Foundation).

As the conditions of the field started changing, the **Vilnius Young Writers' Section**, which had had the original purpose of preparing an army of writers, who were supposed to 'educate' the masses, eventually, began receding from its initial goals (which became more of a façade) and started focusing on discussions regarding literary aesthetics, criticism, genres, generations and other issues, unrelated to politicised discourse. These discussions and, in particular, more pointed and open opinions expressed during them are considered one of the most significant segments in the life cycle of the section or the institutional structures in general.

Membership of the section helped to accumulate symbolic, social and cultural capital and legitimise the status of a writer (by helping to feel oneself to be a true writer and be more bold in attending literary events and cafe). Oftentimes, the members of the Vilnius section were provided with the possibility of attending the poetry, prose and criticism sections of older writers and interact more closely with literary consultants. The section maintained active communication with young writers from other republics, especially Latvia and Estonia. The relationship with the young writers from Riga was demonstrated through collections of poetry translations of ten Lithuanian and ten Latvian authors, published in the 1980s. Nonetheless, as was the case with other institutional structures, some members of the section chose to be active participants (e.g. D. Kalinauskaitė, A. Valionis), while others remained passive observers/formal affiliates (e.g. R. Skučaitė, H. A. Čigriejus).

Another institutional structure that played a significant role in the integration of writers into the Soviet literary field was the **Vilnius University Literary Circle**, which acted as an intermediary between the circles of beginner writers at schools or editorial departments and the young writers' section. Despite the fact that it operated under the supervision of an institution as well, it was a less formalised creative space compared to the section. The activities of the circle can conditionally be divided into periods according to the three university teachers – Adolfas Sprindys, Elena Bukelienė and Marcelijus

Martinaitis – who were its longest-serving heads. Many of the more active members later joined the Vilnius Young Writers' Section as well (during the admittance process, university students were often asked whether they had been members of the circle). In comparison with the section, the circle is more romanticised in the recollections of writers. In recollections conversations it is often pointed out that a sceptical attitude was prevalent towards the work of female writers, who, compared to their male counterparts, were much less often considered to have good prospects of becoming successful writers.

When compared with the institutional structures in Vilnius, the role of the **Kaunas Young Writers' Section** kept fluctuating and changing. Even though the section was founded in 1946, its activities gained momentum only in the middle of the 1960s. Up to that point, the city, which had been turned into a hub of technocracy by the Soviets, lacked prominent young authors. One of them was Icchok Mer, who established the **Literary Circle of Kaunas Polytechnic University** in 1954. In 1964, following the footsteps of the legendary founder, the activities of the circle were revived by Vytautas Martinkus and a group of his classmates. What is more, in 1966, the same group of authors reformed Kaunas Young Writers' Section, revoking the membership of the weaker litterateurs. Following this reformation, the section linked its activities with the magazine *Nemunas* that began publication in 1967, and, subsequently, with the Kaunas Division of the Writers' Union, established in Kaunas in 1971 by the former members of the section. In addition, during the period from the 1970s to the 1980s, the **Literary Circle of the Kaunas Evening Faculty** also took on a more active role. Even though the Kaunas section began issuing formal membership certificates in 1986, its activities became more liberal and less formal, until it eventually ceased completely. It is worth noting that the Kaunas section had more favourable conditions to create a bohemian atmosphere and introduce the image of a bohemian writer (such as Baltuškevičius, Patackas and Navakas). However, some of its members were inclined to disassociate themselves from the centre in Vilnius in order to create a

more closed and self-sufficient structure, which reduced its significance in the overall institutional network.

Despite the fact that **Klaipėda Young Writers' Section** was established in 1952, its activities soon ceased, and the literary life of young local writers intensified only in 1971, when a branch of the Šiauliai K. Preikšas Pedagogic Institute opened in Klaipėda, attracting a number of litterateurs, whose long serving leader later on was Aleksandras Žalys. In the same year, the activities of the local section were also renewed, the revival being partly inspired by *Gintaro lašai*, a supplement to the *Tarybinė Klaipėda* magazine that started publication in 1968. The members of the section included Romualdas Granauskas, Povilas Dirgėla, Stasys Jonauskas and Rimantas Černiauskas, who became one of its most active participants. Up to 1985, when a division of the Writers' Union was launched in Klaipėda, the section had provided the main space for local litterateurs to gather.

The young writers' sections in Šiauliai and Panevėžys were also supposed to occupy significant positions in the systemically thought-out institutional network, but research helped to establish that those sections operated only episodically and did not play an important role in the Lithuanian literary field during the Soviet period. Thus, they can only be examined as being representative of literary life on the periphery, i.e. on the fringes of literary field. Instead of fighting for a position in the wider hierarchy of the Soviet literary field, for the majority of said the members of these structures socialising and being together were more important.

As litterateurs of various creative styles, skills, stances, ages and attitudes were involved in the institutional structures, the tendency was displayed for smaller clusters of friends to group together, to develop interpersonal relationships and form bodies of the most active members, becoming the centre of a certain structure and initiating its main activities (meetings, literary events, trips, and so on). In addition, such bodies had more influence in assessing the work of other members, and that influence partly ensured a position in the literary

field. In time, participants were able to determine whose opinions were worth their interest and trust, who ought to be considered an ‘insider’, and who should be looked on with suspicion or even disregarded (this classification was determined not only by differing stances or creative styles, but also by a different *habitus*, when persons of similar dispositions were more inclined to maintain interpersonal relationships). Even after leaving the institutional structures, many relations born in them were maintained, and the remaining companionship of some groups of litterateurs was later evidenced by the publication of almanacs (*Sietynas* and *Keturi vėjai*) or by the initiation of other cultural and literary activities.

The participants of the institutional structures can be conditionally divided into two symbolic types: the *sedentary-conservative* ones (supporters of orthodoxy, who attempted to maintain the established order) and the *demanding* ones (supporters of heteronomy, who sought change). The former participated in the institutional structures with the hope of receiving emotional comfort and the positive dividends of socialisation (the majority of them were in the provinces), whereas the latter tried to maintain a wider and more critical point of view towards the activities and encouraged members not to rely just on the local hierarchy in a small circle.

Inside the institutional structures, a significant role was played not only by heads and chairpersons, but also by young literary critics (as a specific group of members). Not only did the critics, whose number fluctuated from low to insufficient, analyse the works of other participants with greater care, they made presentations on wider subjects, reviewed books and publications from specific points of view and encouraged deeper discussion as well. The presence of critics inspired some participants to take on a more active role and attend future meetings and discussions more enthusiastically. If a certain critic, active in a particular institutional structure, was able to accumulate significant symbolic capital, their opinions were valued in other structures as well.

Influential and prominent people at the core of local literary life (e.g. Elena Mezginaitė in Panevėžys, the teacher Jonas Brindza in Palanga) played a significant role in the centre of the field and, especially, in the provinces. It is important to add that the people one met during meetings with editors, various competitions and youth camps could have a great impact on one's literary biography and assist in legitimising one's status as a (young) writer. In this regard, Elena Bukelienė played an exceptional role by inviting young writers to study at Vilnius University and take part in its literary circle's activities.

In the preparation of interviews not only with writers who are well-established in the literary field and literary history, but also with those who in their early became known as prominent literary figures, later removed themselves from the field, intricate and oftentimes complicated personal histories that had left significant marks in the interviewees' consciousness came to light, bringing to the fore some specific aspects, which had an impact on their decision to participate or not in the literary field, for instance: low self-esteem, asking too much of oneself (to be 'the best' or not participate at all); the scepticism of close family members, directed towards their creative endeavours; the commencement of family life (the birth of a child); moving to a more remote area of Lithuania; a change in priorities and a decrease in a ('youthful') sense of significance, associated with creating literature, i.e. a loss of faith in the meaningfulness of the literary field – the *illusio*. This loss of interest was also influenced by experiences in the institutional structures and the development of the positions occupied in them.

Even though the institutional structures operating during the Soviet period – especially the young writers' sections – are generally viewed quite sceptically with doubts as to their significance in the history of Lithuanian literature (as romanticising the bohemia and informal groups comes more naturally), this dissertation has served to show that these structures were significant during the processes of writers' initiation and entry into the literary field. What is more, apart

from playing a role in advancing through the literary hierarchy or legitimising the status of a writer, these structures assisted in developing creative as well as critical skills, developing relationships and creating smaller circles of friends and like-minded persons. For newcomers, the practices established in the institutional structures helped them to develop a *feel for the game* and understand the rules dominant in the field – the *nomos* – and affected the *illusio* (inspiring or terminating it).

Disertacijos objektas

Rašytojo kelio pradžia (debiuto, iniciacijos ir (ne)įsitvirtinimo literatūros lauke procesai), visais laikais veikiama įvairių sociokultūrinių aplinkybių, sovietmečiu buvo specifinė ir komplikuota. To meto kultūros laukas buvo grįstas institucine kontrole, o literatūros (kaip ir kitų menų) gyvenimas reguliuotas tam specialiai įsteigtų valstybinių institucijų bei akylai prižiūretas politinės cenzūros aparato (Glavlito, LKP CK, KGB). Norėdamas dalyvauti oficialiame kultūros ir literatūros gyvenime, rašytojas buvo verčiamas tapti kūrybinės institucijos nariu.

Išskirtinis valdžios dėmesys nuo pat sovietmečio pradžios skirtas jaunosios rašytojų kartos kontrolei ir „auklėjimui“: organizuoti pradedančiųjų rašytojų suvažiavimai; prie mokyklų, leidinių redakcijų, universitetų steigti literatūros būreliai, didžiuosiuose miestuose – Jaunųjų rašytojų sekcijos; inicijuoti jauniesiems skirti konkursai, rengtos stovyklos; 1948-aisiais veikti pradėjo specialiai priežiūros institucija – Komisija darbui su jaunaisiais rašytojais. Jaunasis rašytojas pirmiausia traktuotas kaip „ideologinio fronto darbuotojas“, turįs „kovoti už jaunimo auklėjimą komunistinėje dvasioje“¹³.

Tokią sovietmečio Lietuvoje funkcionavusią pradedančiųjų rašytojų kontrolės ir atėjimo į literatūros lauką tvarką disertacijoje siūloma vadinti *instituciniu jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklu*. Žodis *ugdymo* nurodo sovietų sistemos siekį suburti jai lojalių rašytojų „armiją“, o žodis *ugdymosi* – pradedančiųjų rašytojų pastangas ieškoti būdų, kaip šį tinklą paversti palankesniu autentiškesniems kūrybiniais užmojams.

Siekiant geriau suvokti tinklo struktūrą ir jame varijavusias rašytojų praktikas, disertacijoje koncentruojamasi į svarbaus jo

¹³ Pirmasis Lietuvos TSR pradedančiųjų rašytojų respublikinis susirinkimas, 1948 m. lapkričio mėn. 25–27 d.: LLMA, F. 34., ap. 1, b. 54.

segmento – institucinių darinių – kultūrinę ir literatūrinę veiklą. *Instituciniai dariniai* laikomi sovietmečiu literatūros ir mokslo institucijose – LTSR Rašytojų sąjungoje, aukštosiose mokyklose – telkti literatūriniai būreliai-grupės, jungę jaunuosius rašytojus. Nors tokiais dariniais galima laikyti ir literatūrinius ratelius prie mokyklų ar laikraščių redakcijų, didžiausias dėmesys disertacijoje skiriamas Jaunųjų rašytojų sekcijoms, kurios nariais buvo dauguma rašytojų (taip pat kritikų, vertėjų), vėliau įsitvirtinusių literatūros istorijoje (arba į ją nepatekusių), taip pat prie aukštojo mokslo institucijų veikusiems literatūriniams būreliams, pirmiausia Vilniaus universiteto būreliui, darant prielaidą jį buvus ryškiausiu ir reikšmingiausiu tokio pobūdžio sambūriu. Instituciniai dariniai vertinami kaip kolektyviniai literatūros lauko dalyviai, veikiantys neatsiejamai nuo sociokultūrinės terpės bei konkrečių literatūros lauko sąlygų, tačiau iki galo joms nepavaldūs.

Kategorija *jaunieji rašytojai* apibrėžia specifinę literatūros lauko dalyvių grupę¹⁴, kurios narius galima identifikuoti keliant sąlygiškus amžiaus (sovietmečiu vyravusi simbolinė riba – iki 35 m.¹⁵), palyginti nedidelės literatūrinės patirties, kūrinuose dar besimezgančio individualaus stiliaus bruožų kriterijus. Vis dėlto tarp Jaunųjų rašytojų sekcijos narių sovietmečio praktikoje buvo ir nemažai vyresnio amžiaus kūrėjų, todėl *jaunieji rašytojai* čia suvokiami dvejopai: istoriškai – kaip sovietiniame diskurse išskirta atskira kūrėjų grupė, kurios formavimui ir kontroliavimui skirtas didelis komunistų partijos dėmesys; sociologiškai – kaip kūrėjai, bandantys integruotis į literatūros lauką ir užimti jame palankesnes pozicijas.

¹⁴ Kaip pastebi Loreta Jakonytė, jaunieji rašytojai kaip atskira grupė buvo išskiriama ir ikisovietinėje Lietuvoje, tačiau „išskirtinis dėmesys debutantams, noras juos valdyti ir ugdyti į Lietuvą atėjo sulig okupacija, perkeliant Sovietų Sąjungoje praktikuotas priežiūros formas.“ – Loreta Jakonytė, *op. cit.*, p. 115.

¹⁵ Iki 2020 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos organizuojamame „Pirmosios knygos“ konkurse tebebuvo taikomas toks amžiaus kriterijus.

Siekiant geriau suprasti jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo funkcionavimą sovietmečiu, disertacijoje paliečiamos ir kontekstinės temos. Visų pirma, jaunimo, kaip specifinės socialinės grupės, ideologinė kontrolė, taip pat formuojantis jaunųjų rašytojų instituciniam tinklui svarbus, iki šiol plačiau neaptartas, pradedančiųjų almanachas „Jaunieji“ (1948–1960).

Chronologiniu požiūriu disertacija apima laikotarpį nuo institucinių darinių susiformavimo pokario pradžioje iki jų sunykimo devintojo dešimtmečio pabaigoje.

Disertacijos problema, tikslas ir uždaviniai

Ideologiškai kontroliuoti pavienius kūrėjus sovietų sistemai būtų buvę sudėtingiau, nei įtraukiant juos į specialų, institucinį ugdymo(si) tinklą. Per institucijas buvo galima daryti ideologinį spaudimą, atrinkti ir reguliuoti (atsižvelgiant į laikysenas, pažiūras, kūrybą, lojalumo režimui laipsnį), kam iš pradedančiųjų autorių leisti literatūros lauke užimti aukštesnę, kam – žemesnę poziciją, o kraštutiniu atveju visai išstumti iš oficialaus literatūrinio gyvenimo.

Individo priklausymas socialiniam kolektyvui sovietų imperijoje buvo viešai nekvėstionuotinas. Visuomeniškumas, ideologiškai tinkamas iniciatyvumas – pabrėžtinai skatintos savybės, vertintos ir kultūros lauke. Institucijose užimamos pareigos, netgi iš pirmo žvilgsnio platesniame literatūros lauke menkai reikšmingos (pavyzdžiui, jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkas), galėjo didinti simbolinį kapitalą, teikti privilegijų (pavyzdžiui, leisti pretenduoti į butą), padėti kopiant literatūrinės karjeros laiptais (pavyzdžiui, tapti vienu iš motyvų priimančių į LTSR Rašytojų sąjungą). Kaip alternatyva oficialiam literatūriniam gyvenimui telkėsi įvairios neformalios grupės, bohemiški menininkų, intelektualų rateliai, burtasi butuose ir kavinėse. Vis dėlto pasyviai ir menkai dalyvaujančiam instituciniame tinkle rašytojui siekti aukštesnės pozicijos buvo sunkiau nei aktyvesniam (aktyvesnis, užimantis reikšmingesnę

poziciją¹⁶, galėdavo užtarti, talkinti „pasyviajam“). Remiantis memuaristika galima teigti, kad pareigos instituciniuose dariniuose, nepaisant prieštarų vertinimų, daliai dalyvių buvo svarbios.

Sovietmečio Lietuvoje nesusiklostė ryškesnės grožinės literatūros savilaidos tradicijos. Debiutuojančių autorių kelias driekėsi per lauke monopolį turėjusios Valstybinės grožinės literatūros (nuo 1964-ųjų – „Vagos“) leidyklos duris. Ne tik ankstyvieji tekstai, bet ir pirmųjų knygų rankraščiai buvo aptarinėjami būreliuose, narstyti Jaunųjų rašytojų sekcijose, iš kur, sulaukę palankesnio įvertinimo, galėjo būti siūlomi leidyklai.

Atsižvelgiant į tokią – institucine ir ideologine kontrole grįstą – sovietmečio literatūrinio gyvenimo logiką, taip pat ir prieštarigus amžininkų liudijimus, atrodo problemiška, kaip ja paremtas tinklas funkcionavo praktikoje, kokiais būdais ir tempais oficialios jaunųjų ugdymo klausimais rengtos direktyvos skirtingais sovietmečio laikotarpiais¹⁷ buvo perkeltos į literatūros lauką. Todėl disertacijoje keliami šie **probleminiai klausimai**: kaip veikė ir kokias pozicijas literatūros lauke užėmė jaunuosius rašytojus jungusios institucijos: prie universitetų veikė literatūrų būreliai ir Rašytojų sąjungos prižiūrėtos jaunųjų rašytojų sekcijos? Koks santykis šio institucinio tinklo hierarchijoje buvo tarp būrelių ir sekcijų? Kaip klostėsi hierarchijos institucinių darinių viduje? Kokiomis priemonėmis tokių darinių veikla buvo reglamentuojama, stebima ir kontroliuojama? Kiek jų viduje būta neformalesnio, politiškai ne(su)reguliuoto vyksmo? Kokią

¹⁶ Iš dalies toks aktyvumas sietinas ir su naryste politinėse organizacijose, priklausymu komjaunuoliams ar komunistų partijai ir iš to įgyjamoms galimybėms (pvz., Vaidoto Daunio atveju, galimybe siūlyti ir leisti almanachą „Veidai“, būti jo redaktoriumi). Dėl didelės tyrimo imties ir dėl palyginti sunkiai surenkamos medžiagos (ir pokalbiuose, ir memuaristikoje tema gali būti nutylima ar rekonstruojama sau palankesne linkme) disertacijoje šis politinės laikysenos klausimas liečiamas epizodiškai.

¹⁷ Įprastai skiriami stalinizmo, atlydžio, stagnacijos ir atgimimo laikotarpiai, literatūros lauko požiūriu plačiau aptarti kolektyvinėje monografijoje „Sovietmečio lietuvių literatūra: Reiškiniai ir sąvokos“ (2019, p. 19–94).

žymę šis tinklas paliko (būsimų) rašytojų savimoneje, ką jie akcentuoja, dalyvavimo šiuose dariniuose patirtį vertindami retrospektyviai?

Remiantis šiais klausimais, formuluojamas disertacijos **tikslas** – aprašyti jaunuosius rašytojus jungusių institucinių darinių – jaunųjų rašytojų sekcijų ir reikšmingesnių universitetinių būrelių – literatūrinio gyvenimo istorinę raidą ir nustatyti jų vaidmenį sovietmečio lietuvių literatūros lauke.

Tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Surinkti ir susisteminti empirinės medžiagos korpusą, jį papildyti specialiai rengiamais pusiau struktūruotais interviu ir susirašinėjimu su sovietmečio literatūros lauko dalyviais (parengtus pokalbius publikuoti kultūrinėje spaudoje, disertacijos prieduose);
2. Pritaikyti Pierre'o Bourdieu meno lauko teoriją sovietmečio literatūros tyrimui, koncentruojantis į debiutavimo lauke ir praktikų instituciniuose dariniuose problematiką;
3. Remiantis sukaupta medžiaga, atkurti jaunuosius rašytojus sovietmečiu jungusių institucinių darinių kultūrinės ir literatūrinės veiklos istoriją, kreipiant dėmesį į šiuos aspektus:
 - darinių aktyvumą ir veiklos formas skirtingais sovietmečio laikotarpiais;
 - hierarchiją darinių viduje;
 - darinių tarpusavio santykius ir ryšius su LTSR Rašytojų sąjunga;
 - darinių lyderių laikysenas, jų įtaką darinių veiklai;
 - darinių teiktas privilegijas ir galimybes;
 - lauko autoritetus;
 - lyties aspektą (kaip darinių viduje galėjo skirtis rašytojų vyrų / moterų vertinimas);
 - iš lauko pasitraukusiųjų / išstumtųjų atvejus;

4. Įvertinti, kaip dariniuose kito ideologinės kontrolės ir kūrybinės veiklos santykis, t. y. koks santykis buvo tarp oficialių reikalavimų ir realios praktikos.

Svarbu pabrėžti, kad žvilgsnis disertacijoje fokusuojamas ne į politinę (narių santykius su sistema, saitus su partija ir kt.), bet pirmiausia – į kūrybinę ir socialinę darinių veiklos pusę ir jų poveikį nariams.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Nors institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas, kurio reikšmingu segmentu buvo instituciniai dariniai (prie universitetų telkęsi literatų būreliai ir prie LTSR Rašytojų sąjungos veikusios jaunųjų rašytojų sekcijos), sovietmečiu steigtas ideologiniais tikslais, tačiau maždaug nuo 6-ojo dešimtmečio pabaigos vis daugiau dėmesio jame imta skirti tekstų estetikai, meniniam, bet ne „idėjiniam“ – kaip norėta šį tinklą kuriant – lavinimuisi;
2. Sovietmečio pradžioje įsteigtos Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių jaunųjų rašytojų sekcijos kėlė iš esmės identiškus veiklos tikslus ir turėjo tą pačią struktūrą (pirmininką, valdybą, reglamentą), tačiau jų praktika ir reikšmė lauke skyrėsi. Didžiausią poveikį laukui darė Vilniaus, kiek menčiau – Kauno ir Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcijos. Epizodiškai sekcijos veikė Šiauliuose ir Panevėžyje, tačiau sovietmečio literatūros lauke žymesnio vaidmens neatliko (stigo ryškesnių asmenybių, o didesnei daliai ne estetinis lavinimasis, bet narių socializacija ir bendrabūvis tapo dalyvavimo tokiuose dariniuose prioritetu);
3. Iš akademinų literatų būrelių didžiausią reikšmę lauke turėjo Vilniaus universiteto literatų būrelis, lyginant su sekcijomis, buvęs mažiau institucionalizuota ir politizuota, neformalesne jaunųjų rašytojų telkimosi erdve;

4. Instituciniai dariniai laikytini kolektyviniais lauko dalyviais, dvejopai reguliavusiais rašytojų debiuto, iniciacijos į literatūros lauką tempą: 1) instituciniu požiūriu jie galėjo padėti arba sutrukdyti tapti LTSR Rašytojų sąjungos nariu (narysė sekcijoje „išaldyti“ arba praleisti institucinėje hierarchijoje aukščiau); 2) sociologiniu požiūriu dalyvavimas juose leido kaupti simbolinį, kultūrinį ir socialinį kapitalą, padėjo legitimizuoti lauko dalyvio – rašytojo, kritiko – tapatybę, greičiau ar lėčiau judėti lauko centro link;
5. Hierarchija institucinių darinių viduje įprastai klostėsi taip: naujokai turėjo pelnyti senbuvų – turinčių daugiau galios vertinti, kas yra „gera literatūra“ – pripažinimą (sukaupti daugiau simbolinio ir socialinio kapitalo), kad užimtų ryškesnę vietą joje;
6. Pagal santykį su lauko būkle konkrečiu istoriniu momentu darinių narius galima skirti į ortodoksijos arba heterodoksijos šalininkus: pirmieji siekė išsaugoti esamą tvarką, kai antrieji buvo pasiryžę ją, o sykiu ir lauko *nomos*, keisti;
7. Praktikos instituciniuose dariniuose iš dalies reguliavo (didino ar mažino) dalyvių *illusio* – tikėjimą literatūros lauko, dalyvavimo jame prasmingumu. *Illusio* stoka ar staigus sunykimas – viena iš priežasčių, skatinusių iš literatūros lauko pasitraukti.

Tyrimo metodologija ir šaltiniai

Savo pobūdžiu disertacija pirmiausia laikytina **literatūros istorijos** darbu, kuriame susitelkiama į vieną iš sovietmečio Lietuvos literatūrinio gyvenimo segmentų – institucinių jaunosius rašytojus jungusių darinių formavimąsi ir raidą. Siekiant susidaryti detalesnę iki šiol netyrinėto objekto vaizdą, disertacijoje derinami tokio tipo tyrimams būdingi metodai: deskriptyvinis, analitinis, lyginimasis, sintezės ir šaltinių analizės. Institucinių darinių istorija, klasifikuojant

ir sintezuojant gausią empirinę medžiagą, praktinėje disertacijos dalyje rekonstruojama **geografiniu-chronologiniu** ir **probleminiu** aspektais.

Nors, atsižvelgiant į šiuolaikines lietuvių literatūros tyrimų tendencijas, galys atrodyti kiek „senstelėjusiu“, tačiau trečiojoje darbo dalyje vyraujantis **deskriptyvinis (aprašomasis)** metodas leidžia aprėpti didelę istorijos atkarpą ir atkurti institucinio jaunųjų rašytojų tinklo modelį, aprašyti jame dominavusias praktikas (taip pateikiama medžiaga kelia potencialius klausimus būsimiems tyrimams).

Didesnę distanciją nuo sukauptos empirikos sukurti ir problemas formuluoti padeda literatūros sociologijos metodologija, visų pirma – sociologo **Pierre’o Bourdieu literatūros lauko** teorija. Bourdieu veikaluose pasiūlyti *mąstymo įrankiai* skatina į literatūros istoriją žiūrėti ne kaip į galutinį, susiformavusį ir įkanonintą visetą, bet kaip į laike besikeitusių galimybių erdvę; leidžia svarstyti ne tik apie lauke įsitvirtinčius „pagrindinius žaidėjus“, bet ir apie įvairialypes (ne)įsitvirtinimo sąlygas, aprėpiant kūrybines trajektorijas ir tų kūrėjų, kurie laikėsi nuošalės arba buvo išstumti į užribį.

Iš Bourdieu teorijos disertacijoje pasitelkiama ir sovietmečio specifikai pritaikoma literatūros lauko struktūra aktuali siekiant suvokti institucinių darinių ir jų dalyvių veikimo, debiuto, integravimosi į lauką procesus (pavyzdžiui, kaip individualūs dalyvių *habitus* koreliuoja su lauko taisyklėmis ir normomis; kaip įgyjamas ir instituciniuose dariniuose cirkuliuoja simbolinis kapitalas; ar dalyvavimas tokiuose dariniuose veikia tikėjimą lauko ir veiklos jame prasmingumu – *illusio* ir kt.). Remiantis Bourdieu, sovietmečio literatūros laukas disertacijoje traktuojamas kaip savitas ir heteronominis lauko modelis, kuriame kūrybos legitimavimo galia priklausė politiniams subjektams, o lauko autonomijos laipsnį varžė cenzūra. Tokio lauko dalyviai, siekė užimti reikšmingesnes pozicijas, turėjo laikytis dvejų taisyklių ir balansuoti tarp politinių ir estetinių literatūros vertinimo kriterijų.

Siekiant surinkti trūkstamus ir galinčius nukeliauti į užmaršį duomenis (apie socialinius ryšius, hierarchijas, institucijas, debiuto strategijas) disertacijoje pasitelktas **sakytinės istorijos** (angl. *oral history*) metodas: su rašytojais, leidėjais ir kitais sovietmečio literatūros lauko dalyviais rengti pusiau struktūruoti interviu. Tokie interviu kreipia ne į faktus (nors kartais padeda juos tikslinti), o į tarpasmeninius santykius, laikysenas, vertinimus, įvairias atėjimo ir (ne)įsitvirtinimo piniame literatūros lauke aplinkybes. Sakytinės istorijos metodu gauti rezultatai skatina apsvarstyti ir paties liudijančiojo savivoką: kaip jis / ji reprezentuoja vieną ar kitą biografinį momentą, kaip ir kodėl vertina savo / kitų anuometinius pasirinkimus, laimėjimus ir / ar neišsipildžiusius lūkesčius.

Pašnekovų atranką lėmė ir noras aprėpti skirtingus laikotarpius bei skirtingas literatūros lauke užimtas pozicijas, ir subjektyvios aplinkybės-galimybės (kas galėjo ir sutiko papasakoti prisiminimus tyrimo tema). Parengti interviu su Leonardu Gutausku, Tautvyda Marcinkevičiūte ir Gintaru Patacku, Arvydu Valioniu, Donaldu Kajoku, Algimantu Mikuta, Virginijumi Gasiliūnu, Vidu Morkūnu, Gediminu Jankumi ir Edmundu Janušaičiu, Janina Riškute, Danute Kalinauskaite, Vytautu Martinkumi, Neringa Pranckevičiūte-Lūžiene, Vidmantu Valiušaičiu. Pabrėžtina, kad tyrime siekta pakalbinti ne tik literatūros lauke įsitvirtinusių autorius, bet ir tuos, kurie iš jo visai (ar bent iš dalies – kaip rašytojai) pasitraukė (ieškant tokių pasitelktas vadinamasis „sniego gniūžtės“ metodas). Taip pat rengti platesni pokalbiai su Tomu Venclova, Sauliumi Tomu Kondrotu, Kęstučiu Navaku, tačiau pastarieji netelpa į sakytinės istorijos metodo rėmus (klausinėta virtualiai – elektroniniu paštu). Bandant užpildyti likusius tuščius tarpus, su dalimi kitų rašytojų, kritikų, literatūrologų, buvusių sovietmečio literatūros lauko dalyvių susirašinėta laiškais (taip kaupti papildomi šaltiniai: laišakai, nuorašai ir kt.). Bendrauta su Henriku Bakanu, Audrone Bieliauskaite-Gečiauskiene, Liutauru Degėsiu, Ineza Juzefa Janone, Ramute Belickaite-Prapiestiene, Jonu Daniliausku, Valdu Daškevičiumi, Alfredu Guščiumi, Irena Gansiniauskaite-Gudavičiene, Aušra Jurgutiene, Jonu Kalinausku,

Anita Kapočiūtė, Juliumi Keleru, Stasiu Lipskiu, Aldona Puišyte, Rolandu Rastausku, Kaziu Saja, Jūrate Sprindyte, Valentinu Sventicku, Violeta Šoblinskaite.

Disertacijai pasitelktus **šaltinius** galima skirti į keturias grupes:

1. Archyviniai dokumentai (įvairūs protokolai, stenogramos, asmens bylos ir kt.);
2. Atsiminimai, egodokumentai¹⁸;
3. Publikacijos spaudoje (laikraščiuose, žurnaluose, almanachuose);
4. Specialiai parengti pusiau struktūruoti interviu.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, priedai ir literatūros sąrašas.

Teorinėje darbo dalyje glaustai pristatoma literatūros institucijos samprata, aptariama sakytinės istorijos metodologijos problematika. Išsamiausias teorinės dalies poskyris skiriamas Pierre'o Bourdieu teorijai ir jos (pri)taikymo sovietmečio literatūros lauko, literatūros institucijų tyrimo galimybėms įvertinti. Laikomasi prielaidos, jog Bourdieu idėjas, kilusias ir pirmiausia prigijusias prancūzų kultūroje, dera persvarstyti transformuojant į kitų šalių, regionų, kultūrų kontekstą¹⁹.

¹⁸ Memuarinius šaltinius galima skirti į du tipus: pirmąjį apima tekstai, rašyti sovietmečiu (dienoraščiai, laišakai), kitą – prisiminimai, autobiografijos, pasirodę jau nepriklausomoje Lietuvoje.

¹⁹ Tokia prielaida ne sykį keliama mokslininkų darbuose, pavyzdžiui, pasak Jakonytės, Bourdieu modelį tektų transformuoti jį taikant literatūros laukams, kuriuose nėra įprastų rinkos santykių (sovietinės kultūros atvejis, kur uždarbio, „masinio prestižo“ ir kiti elementai klostėsi pagal savitą logiką).“ – Loreta Jakonytė, „Pierre'o Bourdieu literatūros sociologija“, *Literatūra*, 2005, t. 47, Nr. 1, p. 70.

Antrosios dalies, skirtos pirmiausia disertacijai aktualiam kontekstui aptarti ir suvokti, pradžioje aptariamas jaunimo kaip atskiros socialinės grupės vaidmuo sovietmečiu, apsvarstomi į jį nukreiptos režimo propagandos ir kontrolės procesai. Antrajame poskyryje apibrėžiama institucinio jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklo struktūra ir jos formavimasis sovietmečio pradžioje. Trečiasis poskyris skirtas almanachui „Jaunieji“ (1948–1960) kaip jaunųjų integravimo(si) į ankstyvojo sovietmečio literatūros lauką institucijai.

Trečiajame – pagrindiniame – disertacijos skyriuje aprašomi jaunuosius rašytojus būrę instituciniai dariniai: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijos, Vilniaus Universiteto, Kauno Politechnikos instituto ir VU Kauno Vakarinio fakulteto literatū būreliai. Rekonstruojant iki šiol detaliau neaprašytą šių darinių literatūrinio gyvenimo istoriją kreipiamas dėmesys į disertacijos uždaviniuose apibrėžtus probleminius aspektus.

Prieduose pateikiami disertacijos metu parengti interviu.

Disertacijos naujumas ir aktualumas

Panašaus pobūdžio – į literatūrinio gyvenimo rekonstrukciją ir analizę nukreiptų – darbų lietuvių literatūrologijoje nėra labai daug²⁰. Viena vertus, stimulą tokiems tyrimams gali menkinti didelė tyrimo imtis (lyginant su didesnėmis valstybėmis lietuvių literatūrologų

²⁰ Keli pavyzdžiai: Giedriaus Viliūno veikalas „Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940“ (1998); Dalios Jakaitės monografija „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje“ (2003); Dalios Kuizininės studija ir šaltinių publikacija „Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950“ (2003); straipsnių rinktinės „Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Draugijų reikšmė 1900–1945 (sud. A. Lapinskienė 2008), „Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Šlapeliai“ (sud. A. Lapinskienė, J. Paškevičienė, 2019) ir „Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra 1940–2000“ (sud. G. Viliūnas, 2002). Greta paminėtinas ir senesniai lietuvių kalba pasirodę lenkų literatūrologo Tadeuszo Bujnickio straipsnių rinkinys „Apie literatūrinę „Žagarų“ grupę ir ne tik“ (2018).

pajėgos nėra tokios gausios, todėl menčiau prasminga tirti tik mažesni laikotarpį ar literatūrinio gyvenimo fragmentą nujaučiant, jog kitos jo dalys gali taip ir likti neaptartos) ir potencialių šaltinių stygius. Kita vertus, tokiai krypčiai iš dalies priešinasi ir labiau į tekstų analizę orientuota lietuvių literatūrologijos nūdiena.

Galima išskirti bent kelias priežastis, kodėl svarbūs tokio pobūdžio moksliniai darbai:

- 1) Norint geriau suvokti pačius tekstus, naujai įvertinti literatūros lauko raidą, pravartu įvairiapusiškai rekonstruoti buvusių socialinę aplinką ir sąlygas, kuriose tekstai bei jų kūrėjai *buvo kuriami*;
- 2) Sparčiai mažėjant potencialiems liudininkams, dera suskubti surinkti neužrašytus duomenis, kuriuose atsiskleistų vyravusios hierarchijos, požiūrių ir nuostatų skirtumai;
- 3) Turint galvoje, kad viešumoje apie sovietmečio figūras užsimezgančios diskusijos dažnai remiasi kraštutinumais (kolaborantas / režimo oponentas), literatūrinio gyvenimo plotį, sudėtingumą ir nevienareikšmiškumą atveriantys darbai skatina žvelgti kritiškiau ir giliau, (iš)vengti stereotipais ir emocijomis grįsto susipriešinimo;
- 4) Tokie tyrimai gali paskatinti atnaujinti nusistovėjusius, kanoninius vieno ar kito rašytojo (grupės, kartos) vertinimus.

Nors atskiruose veikaluose ir amžininkų prisiminimuose instituciniai dariniai minimi, tačiau iki šiol nėra ištirta ir aprašyta nei šių darinių istorija, nei jų vaidmuo integruojantis į sovietmečio lietuvių literatūros lauką.

Lietuvių literatūrologijoje įprastesnė praktika tirti rašytojų kartas, pagal kūrybines pažiūras besiformavusias grupes, labiau koncentruojantis į literatūrinių tekstų analizę. Rašant apie literatūrinį gyvenimą sovietmečiu, tipiškiau didesnę reikšmę skirti neformaliajai

jo pusei (bohemiai, bendravimui butuose, draugų rateliams)²¹, o formaliajai – institucinei – teikiama mažiau reikšmės. Praktikos instituciniuose dariniuose (o per jas ir sukauptos patirtys) neretai traktuojamos kaip labiau foninės, „fasadinės“, plačiau nedetalizuojant ir nesvarstant, kaip dalyvavimas juose galėjo veikti rašytojo formavimąsi: nuo požiūrio į literatūrinę veiklą, estetinės sampratos, laikysenos-veikimo lauke strategijos iki simbolinio kapitalo kaupimo ir įsivietinimo pačiame lauke ar pasitraukimo iš jo.

Sovietmečio lietuvių literatūrologijoje beveik nėra išsamesnių lauko tyrimų, kuriuose dominuotų institucinis aspektas. Dažniau kultūrinių institucijų veiklą tiria istorikai, sociologai, kitų meno laukų (dailės, fotografijos) tyrėjai. Literatūros institucijų funkcijas sovietmečio Lietuvoje yra apžvelgęs Rimantas Kmita²².

Tyrimo aktualumą didina egodokumentai, pačių rašytojų, kritikų atsiminimai, dienoraščiai, laišakai ir pokalbiai, kuriuose praktikos instituciniuose dariniuose vertinamos skirtingai (pavyzdžiui, nuo S. T. Kondroto: „Beveik niekas neįsiminė. Diskusijų, neideologizuoto turinio nebuvo.“²³ iki D. Kalinauskaitės: „savo žmonių pasirengimu, intelektualiniu lygiu, sekcija davė kruopų tai sąjungai.“²⁴).

Rinktis tokį disertacijos objektą įkvėpė ir visuomenėje – iš dalies ir meno bendruomenėje – vis dar gajus romantinis menininko

²¹ Vis dėlto, pasak Jūratės Sprindytės, „[k]ai kurie anuometiniai jaunimo sambūriai, atrode drąsūs ir romantiški (Vilniaus ir Kauno senamiesčių bohema, sąmoninga autsaiderystė, nepripažintų jaunų poetų išdidumas), iš šių dienų perspektyvos imami vertinti kritiškiau. [...] kiek ten būta gelmės, tikros laisvės, atsakomybės, talento“. – Jūratė Sprindytė, „Stagnacija“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: LLTI, 2019, p. 71.

²² Žr. Rimantas Kmita, „Literatūros institucijos“, in: *Sovietmečio lietuvių literatūra: reiškiniai ir sąvokos*, sud. A. Kalėda, R. Kmita, D. Satkauskytė, Vilnius: LLTI, 2019, p. 97–123.

²³ „Dabar viską laimingai pamirštu“: Saulių Tomų Kondrotą kalbino Saulius Vasiliauskas, *Metai*, 2018, Nr. 1, p. 140.

²⁴ Iš asmeninio interviu su Danute Kalinauskaite, 2020 01 09.

genijaus mitas, supaprastinantis rašytojo įvaizdį, suskliaudžiantis arba mistifikuojantis („pagražinantis“) jo debiuto, iniciacijos į literatūros lauką procesus ir įvairias su juo susijusias socialines praktikas.

Viliamasi, kad ši disertacija pasitarnaus ateities tyrėjams, analizuosiantiems menininkų institucijų, draugijų veiklą, talkins apsispręšiantiems tirti vieno ar kito rašytojo / rašytojų grupės atėjimo į sovietmečio lietuvių literatūros lauką dinamiką, o gal net persvarstyti nusistovėjusias (kanonines) rašytojų laikysenų, kūrybinių biografijų, dalyvavimo literatūros lauke strategijų interpretacijas.

Darbas gali būti aktualus ne tik literatūrologams, bet ir sovietmečio visuomenės, jos kontrolės mechanizmų, institucijų, taip pat jaunimo diskurso tyrinėtojams.

Svarbiausi darbo rezultatai ir išvados

Sovietmečio Lietuvoje kurtas institucinis jaunųjų rašytojų ugdymo(si) tinklas, kuriame svarbią vietą užėmė pradedančiuosius kūrėjus telkė instituciniai dariniai. Formalią, oficialią šio tinklo organizavimo logiką galima apibrėžti taip: mokyklose (literatū būreliuose ir moksleivių konkursuose), prie laikraščių redakcijų, sekcijose telkta jaunųjų rašytojų bendruomenė. Stalinmečiu ji pradėta ugdyti pagal socrealistines nuostatas, mokyta šlovinti (būsimuosius) Komunizmo laimėjimus ir naująjį „tikėjimą“ (kiek įmanu vengiant plokščių siužetinių schemų) perteikti savo tekstuose. Šiose mokymo pratybose pirmaisiais auklėtojais tapo vyresnieji: lojalumo režimui gestus jau parodę rašytojai, literatūros konsultantai, redaktoriai, o netrukus – truputį kultūriškai ir „idėjiškai“ prakutę – tinklo hierarchijoje kilo ir patys jaunieji, užimdami vis reikšmingesnes pozicijas. Kadangi tinklas buvo grįstas lauko dalyvių tarpusavio ryšiais (bendravimu, literatūriniu bendradarbiavimu, įvairiomis jaunimo stovyklomis, išvykomis į Maskvą, kur gyvai susipažįstama su platesnio SSRS literatūros lauko dalyviais), rašytojų susisaistymas, parentas mažesniais ar didesniais įsipareigojimais (aktyviai dalyvauti viešajame literatūriniame gyvenime, laikytis nusistatytų planų, rengti

ataskaitas), turėjo užtikrinti tinklo tęstinumą, o individualūs narių „paklydimai“ buvo greitai išsprendžiami sankcijomis, KGB spaudimu ar / ir išstūmimu iš lauko centro (pavyzdžiui, neleidžiant susirasti darbo ir gyvenamosios vietos Vilniuje). Sutelktoji pradedančiųjų „armija“ turėjo padėti įskiepyti visuomenei ideologija grįstas vertybes, taip užtikrindama didesnę pakantumą naujai tvarkai ir lojalumą partijai, o mainais įgydama privilegijų ir galimybių kopti literatūros lauko hierarchijoje.

Vis dėlto reali praktika nebuvo tokia sklandi kaip planuota. Pokario metais suformuotas institucinis jaunųjų ugdymo(si) tinklas ėmė strigti ir aižėti, kilo didelė skundų dėl vyresnių rašytojų nedėmesingumo, institucinių darinių ir jų narių neveiklumo, įtampų tarp skirtingų jaunųjų laikysenų ir elgsenos banga. Tinklo veikla strigo dėl kelių priežasčių: 1) dalies rašytojų vengimo dalyvauti sovietizuotame literatūros lauke, tvyrojusių rezistencinių nuotaikų, pasyvumo ir abejingumo; 2) oficialios jauniesiems „auklėti“ skirtos direktyvos ir jų mastai prasilenkė su realiomis galimybėmis (ypač regionuose, kur ėmė stigti ryškesnių asmenybių), o tinkle reikšmingesnes pozicijas užėmę lauko dalyviai – būrelių, sekcijų vadovai, redaktoriai, literatūros konsultantai – ne visada pasižymėjo organizaciniais, komunikaciniais ir administraciniais gabumais, nesilaikė užsibrėžtų planų, tad dalies institucinių darinių gyvenimas buvo vangus ir epizodiškas, o Šiauliuose ir Panevėžyje jaunųjų rašytojų sekcijos oficialų (prie LTSR Rašytojų sąjungos veikiančio) darinio statusą įgijo ir keletą metų veikė tik 9-uju dešimtmečiu; 3) sovietmečio laikotarpio ir jaunimo nuotaikų kaitos, kai totalitariniams režimams būdingą *fabriko tvarką* (Kmita) ir literatūros lauko patologišką būklę (vartojant Bourdieu sąvoką – *aparatą*) atšilimo metu ėmė keisti jau kiek laisvesnės dalyvavimo lauke sąlygos (sykiu ir adaptuotasi, išmokta *žaišti žaidimą*). Kadangi tinklas saistė konkrečius individus, todėl kontrolė negalėjo būti absoliuti ir iš anksto numatyti (juolab determinuoti) lauko procesų: jaunesni rašytojai, kritikai ir kiti lauko dalyviai į institucinius darinius ateidavo su jau susiformavusiu asmeniniu *habitus* ir galėjo priimti sprendimus,

nebūtinai atitinkančius oficialius reikalavimus, o kartais net jiems prieštaraujančius.

Nors ir siekta, kad instituciniai dariniai bendradarbiautų tarpusavyje (rengtų bendrus vakarus, mainytųsi veiklą ir kūrybą pristatančiomis publikacijomis, keliautų vieni pas kitus ir kt.), tačiau tarp jų tvyrojo hierarchija, kurios centre buvo Vilnius ir čia veikė Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija, Vilniaus valstybinio universiteto literatų būrelis. Sekcija šioje hierarchijoje vertinta kiek aukščiau: iš jos jaunas rašytojas lengviau galėjo tapti LTSR Rašytojų sąjungos nariu, o dalyvavimas sekcijoje suteikė daugiau privilegijų (komandiruotės, pašalpos, galimybė pretenduoti į butą), nei šiuo požiūriu toliau nuo „Litfondo“ buvęs universitetinis būrelis.

Turėjusi rengti mases „auklėjančių“ rašytojų kariuomenę, ilgainiui, besikeičiant lauko sąlygoms, **Vilniaus jaunųjų rašytojų sekcija** ėmė tolti nuo pirminių tikslų, kurie tapo labiau fasadiniais, daugiau dėmesio imta skirti diskusijoms apie literatūros estetiką, kritiką, žanrus, kartas ir kitus nuo politizuoto diskurso nutolusius klausimus. Būtent šios diskusijos, o ypač aštresni, atviresni pasisakymai jų metu laikytina vienu reikšmingiausių sekcijos – ir apskritai institucinių darinių – gyvavimo dėmenų.

Narystė sekcijoje padėjo kaupti simbolinį, socialinį ir kultūrinį kapitalą, taip pat – legitimizuoti rašytojo statusą (jaustis rašytoju, drąsiau lankytis literatūriniuose susibūrimuose, kavinėse). Vilniaus sekcijos nariai neretai turėdavo galimybę apsilankyti ir vyresniųjų rašytojų – poezijos, prozos, kritikos – sekcijose, artimiau bendrauti su literatūriniais konsultantais. Sekcija aktyviai bendravo su kitų respublikų jaunaisiais rašytojais, ypač latviais, estais. Išlikęs ryšių su Rygos jaunaisiais liudijimas – devintuoju dešimtmečiu pasirodžiusios dešimtys lietuvių ir dešimtys latvių poezijos vertimų rinktinės. Vis dėl to, kaip ir kituose instituciniuose dariniuose, sekcijoje vieni rinkosi būti aktyviais dalyviais (pvz., D. Kalinauskaitė, A. Valionis), kiti – pasyvesniais stebėtojais / formaliais priklausytiniais (pvz., R. Skučaitė, H. A. Čigriejus).

Kitas rašytojų integravimuisi į sovietmečio literatūros lauką didelę reikšmę daręs institucinis darinys – **Vilniaus universiteto literatų būrelis**, užėmęs tarpinę poziciją tarp mokyklinių ar prie redakcijų veikusių pradedančiųjų rašytojų būrelių ir jaunųjų sekcijos. Nors taip pat veikęs prie institucijos, tačiau už sekciją jis buvo mažiau formalizuota kūrybinė erdvė. Būrelio veiklą galima sąlygiškai skirti pagal ilgiausiai vadovo pozicijoje buvusių universiteto dėstytojų – Adolfo Sprindžio, Elenos Bukelienės, Marcelijaus Martinaičio – laikotarpius. Daugelis aktyvesnių būrelio narių vėliau tapo ir Vilniaus jaunųjų sekcijos nariais (universiteto studentų stojant į sekciją dažnai klausta, ar priklausė būreliui). Būrelis, lyginant su sekcija, daugiau romantizuojamas rašytojų atsiminimuose. Prisiminimuose ir pokalbiuose neretai išskiriama, kad būrelyje buvo gajus skeptiškesnis požiūris į rašančių moterų kūrybą – joms, gerokai rečiau nei vyrams, prognozuota sėkmingų rašytojų karjera.

Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos vaidmuo lauke – labiau nei institucinių darinių Vilniuje – svyravo ir keitėsi. Nors sekcija įkurta dar 1946-aisiais, tačiau ryškesnė jos veikla prasidėjo tik septintojo dešimtmečio viduryje – iki tol sovietų sutechnokratintame mieste trūko ryškesnių jaunų autorių. Vienas tokių – Icchokas Meras – 1954-aisiais įkūrė **Kauno politechnikos universiteto literatų būrelį**, kurį 1964-aisiais – pasirėmęs Mero legenda – atgaivino Vytautas Martinkus su bendrakursiais. Būtent jie 1966-aisiais reformavo ir Kauno jaunųjų sekciją, už narystės borto palikdami silpnesnius literatus. Atnaujinta sekcija veiklą siejo su 1967-aisiais pradėjusiu eiti „Nemunu“, o vėliau – su nuo 1971-ųjų Kaune įkurtu (jau buvusių sekcijos narių pagrindu) Rašytojų sąjungos Kauno skyriumi. 8–9-uoju dešimtmečiais Kaune aktyviau veikė ir **Kauno Vakarinio fakulteto literatų būrelis**. 1986-aisiais sukurti sekcijos narystę liudijantys pažymėjimai, tačiau veikla ėmė laisvėti, kol visai nutrūko. Pridurtina, kad Kauno sekcija buvo palanki terpė puoselėti bohemiškesnę atmosferą, o sykiu ir kurti rašytojo bohemiško įvaizdį (Baltuškevičius, Patackas, Navakas). Vis dėlto dalis sekcijos narių buvo linkę labiau atsiriboti nuo centro Vilniuje, kurti uždaresnį,

savipakankamesnį darinį, o tai menkino jos reikšmę bendrame instituciniame tinkle.

Nors **Klaipėdos jaunųjų rašytojų sekcija** buvo įsteigta 1952-aisiais, tačiau tuo metu ji veikė trumpai, o literatūrinis jaunųjų gyvenimas čia suintensyvėjo tik nuo 1971-ųjų, Klaipėdoje atsidarius Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto filialui ir jame susibūrus literatams, kurių ilgamečiu vadovu vėliau tapo Aleksandras Žalys. Tais pačiais metais čia atkurta sekcija (atkūrimą skatino ir nuo 1968-ųjų ėjęs „Tarybinės Klaipėdos“ literatūrinis priedas „Gintaro lašai“), kurios nariais buvo ir Romualdas Granauskas, Povilas Dirgėla, Stasys Jonauskas ir Rimantas Černiauskas, tapęs vienu aktyviausių dalyvių. Iki 1985-ųjų, kai Klaipėdoje įkurtas Rašytojų sąjungos skyrius, sekcija buvo pagrindine literatų telkimosi Klaipėdoje vieta.

Sistemiškai kurtame instituciniame tinkle **Šiaulių ir Panevėžio jaunųjų rašytojų sekcijos** taip pat turėjo užimti reikšmingą vietą, tačiau tyrimas parodė, jog jos veikė epizodiškai, ryškesnio vaidmens sovietmečio lietuvių literatūros lauke neatliko ir gali būti įdomūs kaip atokiau vykusio literatūrinio gyvenimo – literatūrinės periferijos, lauko paribių – variantai. Didesnei daliai tokių darinių dalyvių svarbiau buvo socializacija ir bendrabūvis, o ne kova dėl vietos platesnėje sovietmečio literatūros lauko hierarchijoje.

Kadangi instituciniuose dariniuose dalyvavo įvairaus kūrybinio braižo, gebėjimų, laikysenų, amžiaus, pažiūrų literatai, todėl būrelių ir sekcijų viduje taip pat vykdavo grupavimasis į mažesnius draugų ratelius, klostėsi tarpusavio santykiai, formavosi narių aktyvas, tapdavęs darinio centru – inicijuodavęs pagrindines veiklas (susirinkimus, literatūrinius vakarus, išvykas ir kt.) ir turėjęs didesnę galią vertindamas kitų dalyvių kūrybą, o per ją iš dalies ir vietą literatūros lauke. Dalyviai ilgainiui atsirinkdavo, kieno nuomone verta domėtis ir kliautis, ką laikyti „saviškiu“, o į ką žiūrėti įtariau ar net ignoruoti. Tokį pasiskirstymą lėmė ne tik skirtingos laikysenos ar kūrybinis braižas, bet ir skirtingi *habitus*, kai panašias dispozicijas turintieji buvo linkę labiau palaikyti tarpusavio ryšius. Instituciniuose dariniuose užsimezgę ryšiai neretai plėtoti ir iš jų išėjus, kai kurios čia

susiformavusios literatų grupės neišblėsusią bendrystę vėliau paliudijo almanachais („Sietynas“, „Keturi vėjai“), kitomis kultūrinėmis ir literatūrinėmis iniciatyvomis.

Institucinių darinių dalyvius galima sąlygiškai skirti į du simbolinius tipus: *sėsliuosius-konservatyviusius* (ortodoksijos šalininkus, palaikiusius įsteigtą tvarką) ir *reikliuosius* (heterodoksijos šalininkus, siekusius permainų). Pirmieji instituciniuose dariniuose dalyvavo tikėdamiesi pozityvių socializacijos dividendų ir emocinio komforto (didesnė tokių dalis buvo regionuose), antrieji bandė į veiklą žiūrėti plačiau ir kritiškiau, skatino neapsiriboti mažame ratelyje galiojusia lokalia hierarchija.

Svarbų vaidmenį institucinių darinių viduje atliko ne tik vadovai ir pirmininkai, bet ir jaunieji literatūros kritikai (kaip specifinė narių grupė). Kritikai, kurių paprastai nebūdavę daug, o neretai netgi trūkdavę, ne tik kruopščiau analizuodavo kitų dalyvių kūrybą, bet ir skaitydavo platesnio pobūdžio pranešimus, konkrečiu aspektu apžvelgdavo knygas, publikacijas, praturtindavo diskusijas. Kritikų buvimas jaunųjų sekcijose skatino jos dalyvius aktyviau įsitraukti į veiklą, nekantriau laukti būsimų susirinkimų ir diskusijų. Viena instituciniame darinyje aktyviau pradėjusio reikštis ir daugiau simbolinio kapitalo sukaupusio kritiko nuomonė būdavo laukiama ir kitur.

Ir lauko centre, ir ypač regionuose buvo svarbūs autoritetai, ryškios asmenybės, kūrusios vietos literatūrinio gyvenimo veidą (pavyzdžiui, Elena Mezginaitė Panevėžyje, mokytojas Jonas Brindza Palangoje). Svarbu pridurti, kad per susitikimus su leidinių redakcijomis, įvairius konkursus ir jaunimo stovyklas sutikti žmonės galėjo daryti didelę įtaką literatūrinei biografijai ir padėti legitimuoti savo kaip (jaunojo) rašytojo statusą. Šiuo požiūriu išskirtinas Elenos Bukelienės vaidmuo – raginimai studijuoti Vilniaus universitete, dalyvauti būrelio veikloje.

Rengiant pokalbius ne tik su literatūros lauke įsitvirtinisiais, bet ir iš jo pasitraukusiais rašytojais, išryškėjo sudėtingos, neretai komplikotos, asmeninės istorijos, palikusios pėdsaką pašnekovų

sąmonėje, taip pat konkretni aspektai, darę įtaką jų apsisprendimui (ne)dalyvauti literatūros lauke, pavyzdžiui: žema savivertė, perdėtas reiklumas sau („būti geriausiu“ arba išvis nedalyvauti); skeptiškas artimųjų požiūris į kūrybą; prasidėjęs šeimyninis gyvenimas (vaiko gimimas); persikėlimas gyventi į atokesnį Lietuvos regioną; pakitę prioritetai ir sumažėjęs („jaunatviškas“) literatūrinės kūrybos sureikšminimas – dingęs tikėjimas literatūros lauko prasmingumu – *illusio*. Tokį (ne)suinteresuotumą reguliavo ir patirtys instituciniuose dariniuose, juose užimtos pozicijos raida.

Nors į sovietmečių veikusių institucinius darinius – ypač jaunųjų rašytojų sekcijas – paprastai žiūrima gana skeptiškai, dvejojant jų reikšme lietuvių literatūros istorijoje (įprastiau romantizuoti bohema, neformalias grupes), tačiau disertacija atskleidė, kad tokie dariniai buvo reikšmingi rašytojams inicijuojantis, ateinant į literatūros lauką, ne tik kopiant literatūrinės hierarchijos laiptais ar legitimizuojant rašytojo statusą, bet ir ugdant kūrybinius, kritinius gebėjimus, mezgant ryšius ir dalijantis į mažesnius draugų, bendraminčių ratelius. Instituciniuose dariniuose plėtotos praktikos ugdė naujokų *žaidimo jausmą*, padėjo perprasti lauke vyraujančias taisykles – *nomos*, produkavo (galėjo sužadinti arba numarinti) *illusio*.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS / LIST OF PUBLICATIONS

1. „Vilniaus universiteto literatų būrelis sovietmečio literatūros lauke“, in: *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā: rakstu krājums / Current Issues in Research of Literature and Culture: Conference Proceedings*, Liepāja: LiePA, 2021, t. 26, p. 147–161.
2. „Ambivalentiška Leonardo Gutausko vieta lietuvių literatūros lauke“, *Coloquia*, 2018, Nr. 41, p. 130–147.
3. „Pierre'o Bourdieu teorija ir sovietmečio lietuvių literatūros lauko tyrimai“, *Žmogus ir žodis*, 2018, t. 20, Nr. 2, p. 118–129.

In 2012, **Saulius Vasiliauskas (born in 1989)** completed the undergraduate study programme of Lithuanian philology at the Lithuanian University of Education, where he continued his studies and, two years later, was granted a Master's degree in comparative philology. During the period from 2015 to 2020, Saulius studied in accordance with the joint doctoral programme (PhD) of Vilnius University and the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. In addition, he spent the autumn of 2018 in Dresden, doing an internship in the Hannah Arendt Institute for Totalitarianism Studies. From 2011 to 2015, Saulius worked as a laboratory assistant and a junior researcher at the Institute of the Lithuanian Language and took part in organising the Užuo­vėjos Academic Camp in Nida. Furthermore, in the autumn semester of 2015, he took on a lecturer's position at the Faculty of Communication of Vilnius University. In 2021, Saulius started working in the Department of Contemporary Literature of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Since 2009, Saulius has been publishing articles, works of prose, poetry and literary criticism as well as interviews in culture-oriented publications. In 2020, he was announced the winner of the traditional First Book competition organised by the Lithuanian Writers' Union Publishing House, presenting Saulius with an opportunity to publish a short story collection *Dabar aš ramiai papietausiu* (Eng.: *Now I Will Have My Lunch in Peace*). Furthermore, he contributed to compiling *Exodica: An Anthology of World Lithuanian Writers* (2019) and is a co-author of *Kalba mane augina* (Eng.: *Language Helps Me Grow*) (2012), *Kelionė į Lietuvą* (Eng.: *Journey to Lithuania*) (2015) and *Laiškai iš Lietuvos* (Eng.: *Letters from Lithuania*), educational books for learning Lithuanian.

Saulius Vasiliauskas (g. 1989) 2012-aisiais Lietuvos edukologijos universitete baigė lietuvių filologijos bakalauro, 2014-aisiais – lyginamosios filologijos magistro studijas. 2015–2020-aisiais studijavo jungtinėje Vilniaus universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto doktorantūroje. 2018 m. rudenį tris mėnesius stažavosi Hannah Arendt Totalitarizmo tyrimų institute, Dresdene. Nuo 2011 iki 2015 m. dirbo laborantu ir jaunesniuju mokslininku Lietuvių kalbos institute, buvo vienas iš akademinės stovyklos „Užuovėjos“ (Nidoje) organizatorių. 2015 m. rudens semestrą ėjo lektoriaus pareigas Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete. 2021 m. sausį pradėjo dirbti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriuje.

Nuo 2009 m. spausdina prozą, poeziją, publicistiką, literatūros kritiką ir interviu kultūrinėje spaudoje. 2020-aisiais laimėjo tradicinį, Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos skelbiamą, „Pirmosios knygos“ (PK) konkursą ir išleido trumpųjų pasakojimų rinkinį „Dabar aš ramiai papietausiu“. Organizuoja kasmetinius „Pož(i)eminius skaitymus“. Yra vienas iš pasaulio lietuvių rašytojų antologijos „Egzodika“ (2019) sudarytojų, lietuvių kalbos mokymo priemonių „Kalba mane augina“ (2012), „Kelionė į Lietuvą“ (2015) ir „Laiškai iš Lietuvos“ (2015) bendraautorių.

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Print run copies 43